
TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ KONCEPCIE ZLYHÁVAJÚCICH ŠTÁTOV

Ing. Viliam Pajtinka

ABSTRAKT

Príspevok približuje teoretické východiská problematiky zlyhávajúcich štátov ako významného fenoménu súčasných medzinárodných vzťahov. Zameriava sa na vymedzenie pojmu a prístupov k nemu a analýzu charakteristických znakov zlyhania štátu, pričom sa osobitná pozornosť venuje vzťahu LDC a zlyhávajúcich štátov. Stručne tiež popisuje snahy o meranie zlyhania štátu a načrtáva časté príčiny zlyhania štátu.

Kľúčové slová: zlyhávajúci štát, rozpadnutý štát, Vestfálsky ideál, LDC, Failed States Index, znaky, príčiny

ABSTRACT

Failed states have become a significant phenomenon in current international relations. This paper deals with the theoretical basis of the failed states issue. It aims at the definition of the term and states different approaches towards it. Also, it contains an analysis of the main characteristics of the state failure, focusing specifically on the relationship between the LDCs and failed states. It also briefly describes theoretical attempts to measure the extent of state failure and outlines its frequent causes.

Key words: failed state, collapsed state, Westphalian ideal, LDC, Failed States Index, features, causes

JEL: F50, F59, N40

ÚVOD

Fenomén zlyhania štátu bol v minulosti od vyspelého sveta skôr izolovaný a jeho následky boli menšie i v samotnom regióne, v ktorom sa zlyhávajúci štát (angl. „*failed state*“) nachádzal. V súčasnosti sú však jeho negatívne dopady intenzifikované existenciou podmienok globalizácie a interdependencie, v dôsledku čoho dochádza k výraznejšiemu prelievaniu súvisiacich problémov cez hranice zlyhávajúceho štátu nielen do príslušného regiónu, ale aj do celého sveta. Napriek tomu, že v histórii bol vznik a zánik národných štátov pomerne bežným a častým javom, v súčasnom svetovom poriadku založenom práve na inštitúte národného štátu predstavuje jeho zlyhanie významné ohrozenie legitimacy tohto systému. Zlyhávajúce štáty okrem toho zamedzujú aj napĺňanie medzinárodných noriem, požadujúcich stabilitu a predvídateľnosť medzinárodných vzťahov.¹

Zlyhanie štátu teda možno z hľadiska vyplývajúcich sociálno-ekonomických a bezpečnostných dopadov tak na samotný zlyhávajúci štát, susedné štáty, región ako i na celé medzinárodné spoločenstvo vôbec oprávnene pokladať za závažný problém v súčasných medzinárodných vzťahoch. Niektorí autori, ako napríklad Francis Fukuyama, ho dokonca označujú za najvýznamnejší problém svetového poriadku od skončenia studenej vojny.² Prevencia zlyhania národných štátov a „resuscitácia“ tých, ktoré zlyhali alebo zlyhajú sa podľa

¹ Rotberg, R. I. (ed.). (2003): *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, s. 1.

² Fukuyama, F. (2004): *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*, s. 92.

Roberta Rotberga stali kľúčovými strategickými a morálnymi imperatívmi súčasnosti.³ Na význam problematiky zároveň poukazuje i narastajúce znepokojenie západného sveta, ktorý daný fenomén vníma v kontexte teroristických útokov aj ako potenciálnu bezpečnostnú hrozbu, a to v zmysle ohrozenia národnej bezpečnosti a blahobytu štátov nezávisle od geografickej vzdialenosti zlyhávajúceho štátu.

Cieľom predkladaného príspevku je predstaviť teoretické východiská koncepcie zlyhávajúcich štátov z hľadiska pojmu a jeho kritiky, definície a charakteristických znakov, merania a základných príčin zlyhania štátu.

1 Pojem zlyhávajúce štáty

Pojem zlyhávajúce štáty vznikol pôvodne v USA na začiatku 90. rokov 20. storočia a začal sa používať v kontexte nepokojov v oblasti Veľkých afrických jazier, hlavne genocídy v Rwande v roku 1994. Podnetom pre skúmanie predmetnej problematiky boli teda v akademických kruhoch najmä vážne politické krízy v rozvojových štátoch v postbipolárnom období, často sprevádzané intenzívnymi ozbrojenými konfliktami, ktoré v niektorých prípadoch (napr. Sovietsky zväz, Južoslávia a de facto i Somálsko) viedli k ich rozpadu. Hoci sa zlyhanie štátu ako fenomén medzinárodných vzťahov prejavuje až po rozpade bipolárneho usporiadania sveta, podstatné obsahové znaky termínu možno pozorovať už aj predtým ako napríklad v prípade Číny v 30. rokoch, Konžskej demokratickej republiky od vyhlásenia nezávislosti v roku 1960, Kambodže za vlády Pol Pota v druhej polovici 70. rokov, Afganistanu po sovietskej intervencii v roku 1979 alebo Libanonu v 80. rokoch 20. storočia. Zlyhanie štátu teda nie je novým javom, ale kvantitatívne rozmery fenoménu nadobúda obzvlášť po stiahnutí vojenskej a finančnej podpory supervelmocí po skončení studenej vojny.

O prvotnú popularizáciu pojmu sa pričínili na akademickej pôde napríklad Jean-Germain Gros, William Zartman či Daniel C. Esty a v politických kruhoch ministerka zahraničných vecí Madeleine Albrightová.⁴ Ďalším míľnikom v skúmaní a vnímaní problému zlyhania štátu sa stali udalosti z 11. septembra 2001, po ktorých sa akcentovali jeho bezpečnostné aspekty a súvisiace medzinárodné implikácie. Treba však zdôrazniť, že o vypovedacej hodnote a objektivite termínu „zlyhávajúci štát“ sa do súčasnosti medzi odborníkmi vedú rozsiahle diskusie. Názory na koncepciu zlyhávajúcich tak možno rozčleniť do troch základných skupín:

- 1) názory prijímajúce a obhajujúce danú koncepciu bez výhrad ako paradigmatickú zmenu v ponímaní medzinárodnej politiky, obzvlášť v spojitosti s nazeraním na bezpečnosť (napr. Francis Fukuyama, Robert Rotberg a i.). Kategóriu považujú za užitočnú pre analýzu a zdôrazňujú potrebu nových princípov a metód pri adresovaní a prevencii problémov zlyhávajúcich štátov;
- 2) názory spochybňujúce analytickú hodnotu koncepcie z hľadiska epistemológie s poukázaním na nedostatočnú objektivnosť definície a identifikácie zlyhávajúcich štátov a tiež späť metodologické úskalia pri ich následnej analýze (napr. Stewart Patrick, Edward Newman a i.). Pre túto skupinu je typické, že koncepciu síce nezavrhuje, ale vzhľadom na obmedzenú dostupnosť spoľahlivých dát v zlyhávajúcich štátoch neodporúča tvoriť politiku a opatrenia na základe takýchto analýz;
- 3) názory odmietajúce danú koncepciu z dôvodu jej spolitizovaného, etnocentrického a hegemónického charakteru (napr. Adam David Morton a i.), ktorá môže byť

³ Rotberg, R. I. (ed.). (2003): *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, s. 24.

⁴ Šmíd, T., Vaňura, V. (2009): Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států. In *Mezinárodní vztahy*, 2009, roč. 44, č. 2, s. 46.

zneužitá na „ospravedlnenie“ intervencionistických zámerov, sledujúcich dosiahnutie vlastných politických cieľov prostredníctvom prehnanej „démonizácie“ niektorých štátov. Spolitizovanie koncepcie je podľa týchto názorov také rozsiahle, že jej analytický prínos je nulový.⁵

V tejto súvislosti možno uviesť tiež názor slovenského politológa Iva Samsona, podľa ktorého ide o pomerne objektívnu a mimoriadne neutrálnu kategóriu v porovnaní napríklad so spolitizedovaným termínom darebácke štáty (angl. „*rogue states*“) alebo jeho korelátom os zla, a preto bol pojem vo všeobecnosti akceptovaný aj napriek širokému a nejednoznačnému vymedzeniu.⁶ Daniel Thüerer z tohto pohľadu upozorňuje na dva extrémne nepresnej definície, t. j. jednak pod pojmom zlyhávajúce štáty *sensu lato* by z pohľadu modernej vedy medzinárodného práva bolo možné chápať i agresorov, tyranie alebo totalitné štáty, a jednak *sensu stricto* štáty bez vlády, čo by s ohľadom na zlyhanie i ostatných funkcií štátu tiež nebolo exaktné.⁷

Pri skúmaní problematiky zlyhania štátu treba tiež poznamenať, že okrem predmetného termínu sa v odbornej literatúre uvádzajú aj ďalšie pojmy s cieľom poukázať prostredníctvom príslušných indikátorov na rozličnú mieru životaschopnosti štátov a ich evolučné štádiá. Za základné možno v tomto kontexte považovať rozdelenie štátov podľa ich schopnosti plniť svoje úlohy do troch, resp. štyroch skupín v závislosti od toho, či kategóriu rozpadnutých štátov, resp. rozvrátených alebo zrútených (z angl. „*collapsed*“), posudzujeme ako „extrémnu verziu zlyhania štátu“ v súlade s Rotbergovým chápaním⁸ alebo ich vyčleňujeme ako zvláštnu, samostatnú skupinu ako napríklad Daniel Carment⁹. Základné rozdelenie je teda z tohto pohľadu nasledovné:

- 1) silné štáty (z angl. „*strong*“),
- 2) slabé štáty (z angl. „*weak*“),
- 3) zlyhávajúce štáty (z angl. „*failing*“, resp. „*failed*“)¹⁰ vrátane ich extrémneho prípadu, t. j. rozpadnutých štátov (z angl. „*collapsed*“) alebo
- 4) rozpadnuté štáty s vlastnou kategóriou.

Carment chápe zlyhanie štátu ako „nelineárny proces relatívneho rozpadu“, čo vysvetľuje na pozadí vývojových štádií štátu v tom zmysle, že niektoré slabé štáty sa nemusia

⁵ Newman, E. (2009): Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World. In *Contemporary Security Policy*, 2009, roč. 30, č. 3, s. 421-425.

⁶ Samson, I. (2004): Terminológia strategických doktrín: negativizácia nepriateľa. [Online.] In: Euractiv, 2012. [cit. 04-15-2012]. Dostupné na internete:

<<http://www.euractiv.sk/obrana-a-bezpecnost/analyza/terminologia-strategickych-doktrin-negativizacia-nepriatela>>.

⁷ Thüerer, D. 1999. The “Failed State“ and International Law. [Online.] In *International Review of the Red Cross*, 1999, No. 836, s. 731 – 761. [cit. 04-26-2012]. Dostupné na internete: <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq6u.htm>>.

⁸ Rotberg, R. I. (ed.). (2003): *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, s. 9.

⁹ Carment, D. (2003): *Assessing State Failure: Implications for Theory and Policy*. In *Third World Quarterly*, 2003, roč. 24, č. 3, s. 407.

¹⁰ V slovenskej odbornej terminológii sa na rozdiel od anglickej striktno nerozlišujú štáty v procese zlyhávania a štáty, ktoré už zlyhali, ale skôr sa používa jednotný všeobecný pojem zlyhávajúce štáty pre obe kategórie. Tomu je v príspevku prispôsobený i preklad anglického „*failed states*“, hoci po jazykovej stránke ide v pravom slova zmysle o už „zlyhané“ štáty. V danej problematike tak podľa nášho názoru vzniká priestor pre precizovanie slovenskej terminológie.

nikdy stať silnými a skôr zlyhajú alebo dôjde k ich rozvratu, zatiaľ čo iné majú dlhodobý status slabých štátov alebo ostávajú silnými. Inými slovami, Carment zdôrazňuje, že ani jedna z uvedených kategórií nie je konečná, práve naopak vyznačujú sa dynamikou, tzn. pozícia štátu v nich sa môže v čase meniť, pričom však nemusia nevyhnutne prejsť každým štádiom.¹¹

Okrem spomínaných pojmov sa vzhľadom na pluralizmus prístupov k danej klasifikácii vyskytujú i termíny ako krehké štáty (z angl. „*fragile*“), štáty v procese zlyhávania (z angl. „*failing*“), kvázištáty (z angl. „*quasi – states*“) a pod. Zlyhávajúce štáty teda môžeme implicitne definovať aj ako určité prechodné štádium medzi slabým štátom a jeho úplným rozpadom.

Ako sme už uviedli, pokiaľ ide o samotný pojem „zlyhávajúci štát“, nemožno opomíňať existenciu určitých kontroverzií, ktoré sa týkajú aj ďalších kategórií ako slabý či tzv. dysfunkčný alebo kvázištát. Uvedené termíny často podliehajú postkoloniálnej kritike vychádzajúcej z ich prepojenia na etnocentrizmus Západu, nakoľko hodnotia predmetné štáty na základe západných štandardov a degradujú ich tak na nedokonalé „kópie“ štátov dominantného západného sveta. Na druhej strane sa však domnievame, že prostredníctvom pojmových znakov a ukazovateľov možno relatívne objektívne pomenovať niektoré spoločné charakteristiky a problémy značne heterogénnej skupiny zlyhávajúcich štátov, čím môžeme naopak relevanciu pojmu parciálne obhajovať.

2 Definícia a základné charakteristiky zlyhania štátu

V literatúre existuje viacero interpretácií fenoménu zlyhania štátu, ale najčastejšie sa definuje a analyzuje v dvoch základných rovinách, a síce v zmysle:

- 1) zlyhania vzhľadom k strate efektívnej kontroly štátu nad štátnym územím;
- 2) zlyhania v súvislosti s neschopnosťou štátu zabezpečiť minimálne podmienky nevyhnutné pre ľudský rozvoj.

Ako sme už načrtli, zvláštnym a ojedinelým prípadom je v danom kontexte rozpadnutý štát, ktorý možno chápať ako zlyhanie štátu par excellence, ktoré vrcholí rozpadom samotného štátneho útvaru na spôsob Somálska. Štát sa vtedy podľa Rotberga stáva len akýmsi geografickým vyjadrením, ktorý prirovnáva k potemkinovskému predstieraniu štátneho útvaru.¹²

2.1 Strata efektívnej kontroly nad štátnym územím

Z pohľadu prvej časti definície pojmu sa zlyhaním štátu rozumie neschopnosť príslušných štátnych inštitúcií vykonávať zvrchovanú štátnu moc nad štátnym územím, jednotlivými subjektmi a kontrolovať procesy na území štátu. Paul D. Williams však v tomto kontexte upozorňuje, že kontrolu a zlyhanie nemožno chápať absolútne, nakoľko i zlyhávajúci štát môže kontrolovať aspoň určitú časť svojho územia.¹³ Ako príklad možno uviesť Sudán najmä pred osamostatnením jeho južnej časti, ktorý napriek tomu, že je bežne klasifikovaný ako zlyhávajúci štát, efektívne ovládal značnú časť štátneho územia, pričom v týchto oblastiach bol zároveň schopný potláčať skupiny odmietajúce jeho zvrchovanú moc.

¹¹ Ibid., s. 409.

¹² Rotberg, R. I. (ed.). (2003): *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, s. 9 a s. 15.

¹³ Williams, P. D. (2009). *State Failure in Africa: Causes, Consequences and Responses*. [Online.] In: pdfTOP.com, 2012. [cit. 04-15-2012]. s. 1. Dostupné na internete: <<http://www.pdfTOP.com/view/aHR0cDovL2VsbGlvdHQuZ3d1LmVkdS9hc3NldHMvZG9jcy9yZXNIYXJjaC93aWxsaWFtczA3LnBkZg==>>.

Ďalšiu charakteristiku zlyhávajúceho štátu, ktorú je v danej súvislosti vhodné uviesť, predstavuje istá miera zonácie jeho teritória vzhľadom na diferencovanosť subjektov, ktoré nad ním vykonávajú kontrolu. Môže ísť o orgán oficiálnej štátnej moci, ale rovnako aj o povstalcov, partizánske skupiny, domobranu, duchovného vodcu, klan, medzinárodnú mierovú operáciu alebo dokonca o transnacionálnu korporáciu či mimovládnu organizáciu.¹⁴ Okrem relatívnej početnosti sa zóny v zlyhávajúcich štátoch často vyznačujú aj vzájomnou prepojenosťou. Navyše, ako uvádza Robert Rotberg, v niektorých prípadoch dochádza aj k výraznému presunu kontroly medzi subjektmi v spojitosti so striedaním dňa a noci.¹⁵ Vhodným príkladom štátu, v ktorom vznikli zóny s alternatívnymi formami vlády v rámci medzinárodne uznávaných štátnych hraníc je Somálsko, kde od rozpadu centralizovaného štátu v roku 1991 po páde režimu Siada Barreho absentovala centrálna vláda až do roku 2000 resp. 2004.¹⁶

2.2 Neschopnosť štátu zabezpečiť minimálne podmienky pre ľudský rozvoj

Pojem zlyhanie štátu, ako už bolo naznačené, sa neobmedzuje len na aspekt straty efektívnej kontroly nad štátnym územím, ale v zmysle druhej časti definície vyjadruje i zlyhanie pri zabezpečovaní minima verejných, resp. politických statkov a služieb ako aj základných práv a slobôd pre všetkých obyvateľov štátu, ktorého príčinou je či už nedostatok zdrojov alebo politickej vôle, čo v konečnom dôsledku bráni ľudskému rozvoju.

Pokiaľ ide o politické statky, vyznačujú sa istou hierarchiou. Kľúčovým je z tohto pohľadu bezpečnosť, obzvlášť ľudská. Jej zabezpečenie je nevyhnutným predpokladom pre poskytnutie ďalších politických statkov, a preto sa stáva primárnou úlohou štátu. Zahŕňa zabránenie cezhraničnej invázii a nepriateľskej infiltrácii, strate územia, elimináciu domácich hrozieb a útokov na verejný poriadok a sociálnu štruktúru, zamedzenie kriminality a ostatných domácich hrozieb ako aj možnosť riešiť spory v štáte nenásilnou formou. Príkladom ďalších politických statkov je okrem ľudských a občianskych práv a slobôd zabezpečenie práva, ochrany majetku, vzdelania, zdravotnej starostlivosti, finančno-obchodnej a dopravnej infraštruktúry, ochrany životného prostredia a energetickej bezpečnosti.¹⁷

Zlyhávajúce štáty zaisťujú len obmedzené množstvo politických statkov, v dôsledku čoho vzniká tzv. funkčná medzera, t. j. priestor pre ich zabezpečenie zo strany neštátnych aktérov, ktorí často zneužívajú situáciu vo svoj prospech, obyčajne pri súčasnom utláčaní a diskriminácii určitej časti obyvateľstva založenej na politickom, etnickom alebo náboženskom princípe. Ich jediným cieľom je získanie moci a bohatstva. Dochádza teda k stavu, keď daný štát zlyháva pri plnení elementárnych funkcií. Výsledkom je klesajúca dôveryhodnosť legitímnej vlády a sociálne nepokoje.

Okrem toho zlyhaním štátu z daného hľadiska možno chápať aj nesplnenie tzv. princípu zodpovednosti za ochranu explicitne stanoveného v rezolúcii Valného zhromaždenia OSN z roku 2005. V súlade s predmetnou rezolúciou je každý štát zodpovedný za ochranu populácie pred genocídou, vojnovými zločinmi, etnickými čistkami a zločinmi proti ľudskosti, pričom zodpovednosť štátu zahŕňa preventívne opatrenia vhodnými a nevyhnutnými prostriedkami, vrátane opatrení voči ich podnecovaniu.¹⁸ Prijatím kolektívnej medzinárodnej

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Rotberg, R. I. (ed.). (2004): *When States Fail: Causes and Consequences*. s. 258.

¹⁶ Hoci v rokoch 2000 a 2004 bola v Somálsku ustanovená dočasná vláda, v štáte aj naďalej existujú zóny ovládané inými, než štátnymi orgánmi, vrátane jednostranne vyhlásenej samostatnej republiky Somaliland v roku 1991 na severozápade a autonómnej oblasti Puntland v roku 1998 na severovýchode Somálska.

¹⁷ Rotberg, R. I. (ed.). (2003): *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. s. 3-4.

¹⁸ The UN General Assembly: Resolution - World Summit Outcome 2005. A/RES/60/1. ods. 138. In: United Nations, 2012. [cit. 04-20-2012]. Dostupné na internete: <http://unstats.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Indicators/ares60_1_2005summit_eng.pdf>.

zodpovednosti za ochranu štáty vyjadriť zároveň aj ochotu zakročiť kolektívne, včas a rozhodne prostredníctvom Bezpečnostnej rady OSN, ak sa neosvedčia mierové prostriedky a zjavne zlyháva i samotný dotknutý štát.

2.3 Vestfálsky ideál¹⁹ ako východisko pre determináciu zlyhania funkcií štátu

Vychádzajúc z komplexnej definície zlyhávajúceho štátu, možno teda vo všeobecnosti zhrnúť, že štát zlyháva vtedy, ak nie je schopný plniť to, čo William I. Zartman označuje ako „základné funkcie štátu“²⁰, t. j. štát ako uznávaná suverénna autorita, inštitucionalizovaná forma rozhodovania ako aj symbol identity a garant bezpečnosti na štátnom území, resp. čo Robert Rotberg pomenúva ako „fundamentálne úlohy moderného národného štátu“²¹, ktoré súvisia predovšetkým so zabezpečovaním politických statkov. Pre uvedené funkcie je súčasne charakteristický vysoký stupeň vzájomnej previazanosti a preto je ich zložitá vykonávať oddelene. Z toho následne vyplýva, že oslabenie jednej z funkcií štátu vedie tiež k oslabeniu ostatných.

Pri zohľadnení oboch základných podôb fenoménu zlyhania štátu dospieť k záveru, že dominantnejšou zložkou pojmu je v súčasnosti zlyhanie štátu, pokiaľ ide o zabezpečenie a podporu ľudského rozvoja než o kontrolu nad štátnym územím.

V tejto súvislosti je nutné uviesť, že základom pre determináciu zlyhania funkcií štátu je koncept štátnej suverenity, ktorého korene sa spájajú s ideálom štátnosti podľa vestfálskeho systému z roku 1648, ktorý považoval za základné úlohy štátu zaistenie bezpečnosti, blahobytu a reprezentácie.²² Podmienky nevyhnutné na dosiahnutie ideálu štátnej suverenity však v niektorých geografických oblastiach neexistovali. Z toho dôvodu je teda napríklad z dlhodobého hľadiska zrejmé, že väčšina afrických štátov sa nachádza zatiaľ na pomerne nižších stupňoch formovania. Danú skutočnosť potvrdzuje tiež zložitý a častokrát násilný historický priebeh budovania štátov v Európe. Paul D. Williams preto pokladá nerovnomerný vývoj v Afrike v tomto kontexte skôr za prekvapujúci jav.²³

Pre analýzu fenoménu zlyhanie štátu z toho vyplýva, že zlyhanie je podmienené konkrétnymi podmienkami v danom štáte, a preto je v niektorých pravdepodobnejšie ako v iných. Napríklad mnohé africké štáty sa po získaní nezávislosti vestfálskemu ideálu síce približovali v zmysle uznaných členov medzinárodného spoločenstva so zastúpením v medzinárodných organizáciách, ale to už neplatilo vo vnútropolitických záležitostiach, kde

¹⁹ Pozri napr.: Newman, E. (2009): *Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World*. In *Contemporary Security Policy*. 2009, roč. 30, č. 3. Pozri tiež: Williams, P. D. (2009): *State Failure in Africa: Causes, Consequences and Responses*. [Online.] In: pdf-top.com, 2012. Dostupné na internete: <[²⁰ Zartman, W. I. \(1995\): *Posing the Problem of State Collapse*. In Zartman, W. I. \(ed.\). \(1995\): *Collapsed States: The Desintegration and Restoration of Legitimate Authority*. Boulder: Lynne Rienner Pub., 1995, s. 5.](http://www.pdf-top.com/view/aHR0cDovL2VsbGlvdHQuZ3d1LmVkdS9hc3NldHMvZG9jcy9yZXNIYXJjaC93aWxsaWFtczA3LnBkZg==>>.</p></div><div data-bbox=)

²¹ Rotberg, R. I. (ed.). (2003): *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, s. 6.

²² Konkrétne šlo o právo štátu vykonávať päť monopolných právomocí, a to: (1) kontrolovať násilné prostriedky, (2) výhradné právo vyberať dane od občanov, (3) výhradné právo nariaďovať politickú oddanosť a získavať podporu občanov vo vojne, (4) suverénne právo rozhodovať spory medzi občanmi a (5) výhradné právo zastúpenia v medzinárodnom spoločenstve spojené s právomocou prijímať medzinárodnoprávne záväzky.

²³ Williams, P. D. (2009): *State Failure in Africa: Causes, Consequences and Responses*. [Online.] In: pdf-top.com, 2012. [cit. 04-15-2012]. s. 2. Dostupné na internete: <[MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY, 2012, 2 ○ 77](http://www.pdf-top.com/view/aHR0cDovL2VsbGlvdHQuZ3d1LmVkdS9hc3NldHMvZG9jcy9yZXNIYXJjaC93aWxsaWFtczA3LnBkZg==>>.</p></div><div data-bbox=)

bola v mnohých prípadoch časťou obyvateľstva spochybňovaná legitimita vlády a štátne inštitúcie využívané ako vládne nástroje jednak na podporu stúpcov režimu a jednak na potlačanie a prenasledovanie opozície. Priblíženie sa k ideálnemu štátu v reálnych podmienkach teda bolo len čiastočné. Tieto štáty nazýva Robert H. Jackson výstižným pojmom kvázištáty, t. j. nefunkčné štáty, ktoré vznikli s cieľom nahradiť európsky koloniálny systém.²⁴ Možno tiež povedať, že v prípade bývalých kolonizovaných štátov vytvára existencia efektívnych štátnych štruktúr v predkoloniálnom období predpoklady pre rovnakú tendenciu v podmienkach postkolonializmu. Naopak, v štátoch so slabou štruktúrou vznikla tzv. bezpečnostná medzera a vákuum moci bolo vyplnené inými – neštátnymi subjektmi.

2.4 Ďalšie znaky zlyhávajúcich štátov

Na ďalšie znaky zlyhávajúcich štátov možno poukázať pri ich skúmaní v politicko-právnom, historicko-evolučnom a sociologickom kontexte, ktorým sa vyznačuje prístup D. Thünera. Na základe aplikácie tohto konceptu možno charakteristiky zlyhávajúcich štátov zosumarizovať nasledovne:

- prítomnosť prevažne endogénnych problémov štátu, hoci môžu mať cezhraničný dopad;
- rozpad vnútroštátnych inštitúcií garantujúcich právo a poriadok, či už v zmysle, že prestávajú existovať úplne alebo nie sú schopné vykonávať svoje funkcie dlhšie obdobie a nezriedka sú pritom zneužívané na iné účely, než na ktoré boli založené;
- absencia orgánov schopných zastupovať štát na medzinárodnej úrovni alebo ovplyvniteľných medzinárodným spoločenstvom;
- absencia orgánov schopných zaväzovať štát medzinárodným právom;
- príslušnosť k skupine štátov Tretieho sveta, ktoré boli ovplyvnené geopolitickými faktormi ako koniec studenej vojny, dedičstvo koloniálnej nadvlády a proces modernizácie s nedostatočnou efektívnosťou budovania štátu;
- kolaps vlády v spojitosti s výkonom monopolných právomocí, následkom čoho dochádza k privatizácii a kriminalizácii štátu, prípadne k vzniku predpokladu Thomasa Hobbsa *bellum omnium contra omnes*;²⁵
- a značná brutalita a intenzita násillia.²⁶

Uvádzané spoločné charakteristiky zlyhávajúcich štátov možno rovnako doplniť aj o znaky vyplývajúce z ekonomického a bezpečnostného aspektu ich skúmania.

Ekonomický prístup

V súvislosti s ekonomickým prístupom môžeme k znakom zlyhávajúcich štátov vzhľadom na skutočnosť, že ide súčasne iba o štáty patriace do skupiny rozvojových štátov, zaradiť hlavne nízku úroveň tvorby HDP spravidla meranú prostredníctvom ukazovateľa HDP p. c. vypočítaného podľa parity kúpnej sily a nevyhovujúcu štruktúru HDP, existenciu duálnej

²⁴ Jackson, R. H. (1990): Quasi – states: Sovereignty, international relations, and the Third World, s. 26.

²⁵ Thomas Hobbes označoval stav „vojny všetkých proti všetkým“ za prirodzený stav spoločnosti do vzniku štátu.

²⁶ Thüner, D. (1999): The “Failed State“ and International Law. [Online.] In International Review of the Red Cross, 1999, č. 836, s. 731 – 761. [cit. 04-26-2012]. Dostupné na internete: <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq6u.htm>>.

ekonomiky²⁷, vysoký deficit verejných financií, dlhodobé pasívne saldo platobnej bilancie, vysokú zahraničnú zadlženosť, vysokú nezamestnanosť, exportnú závislosť, nevyhovujúcu infraštruktúru, zlý stav ľudských zdrojov, regionálne disparity a vysokú mieru korupcie. V danej súvislosti je však nutné zdôrazniť, že rozvojové a teda aj zlyhávajúce štáty nepredstavujú homogénny celok, a preto spomínané črty neplatia absolútne.

Navyše, na základe analýzy a komparácie klasifikácií štátov podľa metodiky Failed State Index a OSN stanovujúcich príslušnosť štátov k skupine zlyhávajúcich štátov, resp. k skupine najmenej rozvinutých štátov (LDCs) dospievame k záveru, že zlyhávajúce štáty nie je možné automaticky stotožňovať s najmenej rozvinutými štátmi, tzn. nie každý zlyhávajúci štát je zároveň najmenej rozvinutým štátom a opačne. Za predpokladu, že pripúšťame vypovedaciu hodnotu predmetného indexu môžeme danú hypotézu dokázať napríklad na prípade Afriky, kde je zlyhanie štátu najrozšírenejšie, a síce podľa údajov z roku 2011 sa z 33 najmenej rozvinutých štátov na africkom kontinente²⁸ 26 zaraďuje medzi 60 zlyhávajúcich štátov s najkritickejšou hodnotou²⁹. Na druhej strane štáty ako napríklad Sao Tomé, Benin, Mali, Senegal, Gambia, Lesotho alebo Tanzánia nezlyhávajú, hoci patria do skupiny LDCs vykazujúcej najnižší stupeň sociálno – ekonomického vývoja, a teda k najchudobnejšiemu a tým najzraniteľnejšiemu segmentu medzinárodného spoločenstva. Uvedené konkrétne príklady LDC sa označujú ako slabé štáty, z čoho vyplýva, že zamieňanie termínov zlyhávajúce a najmenej rozvinuté štáty by teda bolo nesprávne, resp. nepresné. Navyše, fenomén zlyhania štátu sa neobmedzuje iba na najmenej rozvinuté štáty, ale možno ho pozorovať v rozvojom svete ako celku.

Ako zdôrazňuje Robert Rotberg, nato aby boli štáty klasifikované ako zlyhávajúce musia spĺňať väčšinu explicitne stanovených kritérií, t.j. nevyhnutnú kombináciu spomínaných charakteristík zlyhania, navyše na určitom stupni.³⁰ Slabé štáty spomedzi LDCs ako aj vo všeobecnosti síce neúspešne zápasia so začarovaným kruhom chudoby, legitimita štátu však nie je z pohľadu jeho obyvateľov spochybňovaná alebo v takej miere spochybňovaná, štát je stále schopný vykonávať svoju monopolnú moc a zabezpečiť ochranu územia a obyvateľstva. Prípadné občianske nepokoje, resp. konflikty sú síce pre zlyhanie štátu typickým znakom, ale nie dostatočnou podmienkou.

Na druhej strane, ak štát patrí do skupiny LDCs, riziko zlyhania a jeho späť dôsledky možno pokladať za pomerne vysoké a viac deštruktívne ako v prípade iného štátu, pretože hlboká frustrácia z nízkeho životného štandardu v kombinácii s rastúcimi disparitami medzi bohatými a chudobnými na národnej ako aj globálnej úrovni a nerovnomernou distribúciou zdrojov a príležitostí v štáte môže významne prispieť k nespokojnosti, sociálnemu napätiu, otvoreným konfliktom a k brutálnemu násiliu intenzifikovanému destabilizáciu nasledovanou vážnou humanitárnou krízou.

Bezpečnostný prístup

Pokiaľ ide o bezpečnostné hľadisko v kontexte dopadov zlyhania štátu na medzinárodnú bezpečnosť, možno identifikovať ďalšie potenciálne charakteristické črty zlyhávajúceho štátu, spájajúce sa s problémami ako najmä destabilizácia regiónu, terorizmus, proliferácia zbraní hromadného ničenia, nárast kriminality, ohrozenie energetickej bezpečnosti, šírenie infekčných chorôb či degradácia životného prostredia. Ale zároveň je nutné

²⁷ Duálna ekonomika znamená, že vedľa seba v danom štáte existujú pomerne rozvinuté sektory a tradičné zaostalé, neefektívne hospodárstvo.

²⁸ UN-OHRRLS: List of Least Developed Countries. In: UNOHRRLS, 2012. [cit. 04-26-2012]. Dostupné na internete: <<http://www.unohrrls.org/en/ldc/25/>>.

²⁹ The Failed States Index 2011. In: Foreign Policy, 2012. [cit. 04-26-2012]. Dostupné na internete: <http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/06/17/2011_failed_states_index_interactive_map_and_rankings>.

³⁰ Rotberg, R. I. (ed.). (2003): State Failure and State Weakness in a Time of Terror, s. 11.

poznamenať, že z globálneho pohľadu nie sú tieto znaky, resp. problémy medzi jednotlivými zlyhávajúcimi štátmi zastúpené rovnomerne.

V tejto súvislosti je paradoxné, že pokiaľ ide napríklad o medzinárodnú zločinnosť, vyskytuje sa v relatívne menšom rozsahu v oblastiach s úplným zlyhaním, resp. rozpadom štátu ako napríklad Somálsko. Naopak, má tendenciu rozmáhať sa v oblastiach s aspoň základnou sociálno – ekonomickou infraštruktúrou a so štátnou správou so sklonom k úplatkárstvu, ako napr. Nigéria. Podobná úroveň infraštruktúry a súčasne určitý stupeň poriadku v zlyhávajúcom štáte sú predpokladmi aj pre pôsobenie teroristických buniek, pokiaľ daný štát neslúži len ako tranzitné územie alebo dočasná základňa.³¹ Ako však poznamenáva Newman, medzi terorizmom a zlyhávajúcimi štátmi nemusí existovať automaticky kauzálny vzťah, hoci ho prípady Pakistanu, Afganistanu, Sudánu či Somálska potvrdzujú. Poukazuje pritom na to, že slabý ani zlyhávajúci štát nie sú väčšinou nevyhnutnou podmienkou pre prítomnosť teroristických skupín.³²

Významným destabilizačným prvkom sú aj nútené migračné prúdy, ktoré majú potenciál rozsievať nestabilitu do okolitých štátov a regiónu v podobe šírenia povstaleckých skupín, ktoré následne operujú a podnikajú útoky z územia „hostiteľského“ štátu. Ako príklad možno uviesť Afganistan či Rwandu.

Nezanedbateľným faktorom je aj skutočnosť, že zlyhávajúce štáty nedisponujú potenciálom potrebným na ochranu životného prostredia. Sudánska vláda napríklad nedokázala alebo nebola ochotná vyriešiť konflikt o zdroje v Darfúre, ku ktorého eskalácii viedla dezertifikácia a úbytok poľnohospodárskej pôdy. Ide tak o prvý konflikt podnietený klimatickými zmenami.

Na základe uvedených charakteristických znakov je teda zrejmé, že fenomén zlyhania štátu v medzinárodných vzťahoch implikuje mnohé vážne sociálno – ekonomické a bezpečnostné problémy nie len pre samotný zlyhávajúci štát s osobitným zreteľom na životné podmienky a kvalitu života jeho populácie, ale potenciálne aj pre ostatné štáty, vrátane veľmocí, susediacich štátov, resp. štátov v regióne ako aj zdanlivo geograficky bezpečne vzdialených. Ide teda o zásadný problém svetového poriadku od rozpadu bipolarity.

3 Meranie zlyhania štátu

Ako sme ukázali, fenomén zlyhávajúcich štátov sa vyznačuje viacerými definíciami a predstavuje určitú výzvu vzhľadom na zložitosť presnej kvantifikácie a determinácie kritických bodov zlyhania, tzn. keď sa štát už stáva zlyhávajúcim. Thüerer v danom kontexte uvádza, že pojem zlyhávajúci štát neoznačuje presne definovanú a klasifikovateľnú situáciu, ale slúži skôr ako širšie pomenovanie fenoménu, ktorý môže byť vykladaný rôznymi spôsobmi.³³

Napriek tomu, sa v spojitosti so vzrastajúcim významom fenoménu zlyhávajúcich štátov v globalizovanom svete vyvíja úsilie identifikovať a odlišiť tieto štáty kvantitatívnym spôsobom prostredníctvom merania zlyhania indexami ako napr. Failed States Index, Human Development Index, Global Peace Index alebo Governance Indicators Svetovej banky a i.³⁴

³¹ Williams, P. D. (2009): State Failure in Africa: Causes, Consequences and Responses. [Online.] In: pdftop.com, 2012. [cit. 04-15-2012]. s. 4. Dostupné na internete: <<http://www.pdftop.com/view/aHR0cDovL2VsbGlvdHQwZ3d1LmVkdS9hc3NldHMvZG9jcy9yZXNlYXJjaC93aWxsaWFtczA3LnBkZg==>>.

³² Newman, E. (2009): Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World. In Contemporary Security Policy. 2009, roč. 30, č. 3, s. 429-430.

³³ Thüerer, D. (1999): The “Failed State“ and International Law. [Online.] In International Review of the Red Cross, 1999, č. 836, s. 731 – 761 [cit. 04-27-2012]. Dostupné na internete: <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq6u.htm>>.

³⁴ Napr. Index of State Weakness, State Fragility Index.

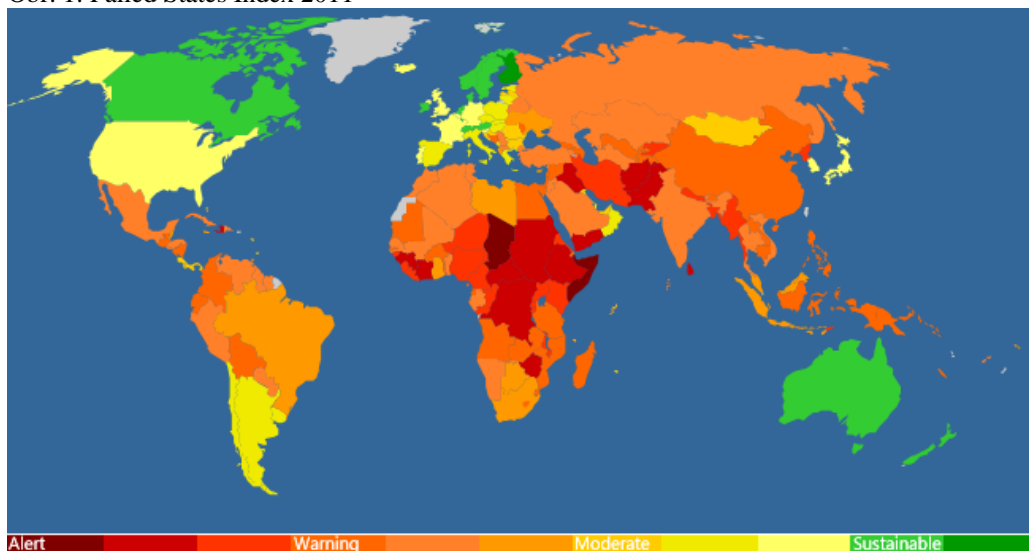
Hoci sa v nich nepoužíva spoločná definícia koncepcie zlyhania štátu a každý ukazovateľ sa v podstate zameriava na iný aspekt skúmania, v konečnom dôsledku všetky prispievajú explicitne alebo implicitne k určeniu zlyhávajúcich štátov.³⁵ Limitujúcim je však v niektorých prípadoch dostupnosť zdrojov, čo býva tiež v podstate jedným zo znakov zlyhávajúcich štátov.

V ďalšom texte priblížime Failed States Index, ktorý je priamo zameraný na skúmanie a vyhodnocovanie zlyhania štátu.

Failed States Index

Z hľadiska identifikácie zlyhávajúcich štátov sa základný, východiskový ukazovateľ pokladá Failed States Index (ďalej len „FSI“), ktorý je zostavovaný americkým think-tankom Fund for Peace v spolupráci s časopisom Foreign Policy. Tento index predstavuje pokus o komplexné pochopenie príčin, podstaty a dôsledkov zlyhania štátu. Možno ho zároveň považovať za snahu o určitú syntézu prístupov k danej problematike.³⁶ Cieľom indexu však nie je určiť, kedy dôjde k zlyhaniu alebo kolapsu štátu z časového hľadiska, ale kvantifikovať jeho náchylnosť k tomuto štádiu. Napriek kritickým názorom k metodike a objektivite FSI súvisiacej prevažne so spochybňovaním samotnej koncepcie zlyhávajúcich štátov, možno prínos indexu obhajovať minimálne poskytnutím základného prehľadu štátov, ktoré možno s najväčšou pravdepodobnosťou pokladať za zlyhávajúce, a to nezávisle od ich poradia v rebríčku.

Obr. 1: Failed States Index 2011

Prameň: The Fund for Peace: The Failed States Index 2011. In: *Fund for Peace*, 2012 [cit. 2012-04-25]. Dostupné na internete: < <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011> >.

Pre FSI platí, že čím vyššia je jeho hodnota, tým horšie je postavenie štátu z hľadiska zlyhávania. Stabilita, resp. zraniteľnosť jednotlivých štátov je skúmaná a vyhodnocovaná na základe dvanástich indikátorov, ktoré sú rozdelené do troch hlavných skupín³⁷, a to:

³⁵ Newman, E. (2009): Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World. In *Contemporary Security Policy*, 2009, roč. 30, č. 3, s. 428.

³⁶ Šmíd, T., Vaďura, V. (2009): Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států. In *Mezinárodní vztahy*, 2009, roč. 44, č. 2, s. 58.

³⁷ V zátvorke uvádzame počet indikátorov v príslušnej skupine.

- a) sociálne indikátory (4), t.j. rastúce demografické tlaky; presuny utečencov a vnútorne presídlených osôb; pomsta a skupinové násilie; chronický a trvalý odlev ľudí;
- b) ekonomické indikátory (2), t.j. nerovnomerný ekonomický rozvoj; chudoba a ekonomický pokles ;
- c) politicko-vojenské indikátory (6), t.j. legitimita štátu; progresívna deteriorácia verejných služieb; porušovanie ľudských práv a poriadku; bezpečnostný aparát; frakcionalizácia elit; intervencia externých aktérov.³⁸

Na obrázku 1 je farebne odlišené postavenie jednotlivých štátov vzhľadom na ich hodnotenie podľa FSI 2011. Štáty s najkritickejšou hodnotou indexu sú označené tmavočervenou, najstabilnejšie štáty s najmenším rizikom zlyhania zase tmavozelenou.

Podľa hodnôt ukazovateľa Failed States Index z roku 2011 pochádza až 14 z 20 zlyhávajúcich štátov s najkritickejšou situáciou z Afriky, pričom sedem z nich sa nachádza v prvej desiatke štátov, resp. predstavujú zároveň prvé štyri štáty s najnepriaznivejšou hodnotou indexu, ku ktorým v poradí patria Somálsko, Čad, Sudán a Konžská demokratická republika.³⁹ Zlyhanie štátu pritom nie je javom vyskytujúcim sa výlučne iba v Afrike, ako by sa podľa týchto údajov mohlo zdať, hoci práve na danom kontinente sa vzhľadom na jeho rozsah, hĺbkú zakorenenosť a naliehavosť riešenia pokladá za najproblematickejšie. Podrobnejšie ilustruje poradie prvých 20 zlyhávajúcich štátov tabuľka.

Tabuľka 1: 20 zlyhávajúcich štátov s najkritickejšou hodnotou FSI

1	113,4	Somálsko	11	102,5	Guinea
2	110,3	Čad	12	102,3	Pakistan
3	108,7	Sudán	13	100,3	Jemen
4	108,2	Konžská dem. rep.	14	99,9	Nigéria
5	108,0	Haiti	15	99,1	Niger
6	107,9	Zimbabwe	16	98,7	Keňa
7	107,5	Afganistan	17	98,6	Burundi
8	105,0	Stredoafriická rep.	18	98,3	Mjanmarsko
9	104,8	Irak	18	98,3	Guinea Bissau
10	102,8	Pobrežie Slonoviny	20	98,2	Etiópia

Prameň: The Fund for Peace: *The Failed States Index 2011*. In: *Fund for Peace*, 2012. [cit. 2012-04-29]. Dostupné na internete: <<http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>>.

4 K príčinám zlyhania štátu

Príčiny zlyhania štátu treba skúmať ad hoc, pretože zlyhávajúce štáty netvoria homogénny celok. Napriek tomu je však možné uviesť niekoľko fundamentálnych často sa vyskytujúcich faktorov, ktoré významnou mierou prispeli alebo priamo podnietili zlyhanie. Rozdelíme ich na dve skupiny, a síce:

- geopolitické faktory spojené najmä s koloniálnou minulosťou a neokolonializmom, studenou vojnou a nepriateľskou politikou susedných štátov alebo určitých skupín v nich;

³⁸ The Fund for Peace: *The Failed States Index 2011*. In: *Fund for Peace*, 2012. [cit. 04-25-2012]. Dostupné na internete: <<http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>>.

³⁹ The Fund for Peace: *The Failed States Index 2011*. In: *Fund for Peace*, 2012. [cit. 04-25-2012]. Dostupné na internete: <<http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>>.

- faktory späté s problematikou vládnutia vrátane zlých lídrov, zlej hospodárskej politiky a vnútroštátnych bezpečnostných problémov.

Pokiaľ ide o koloniálne dedičstvo, jeho negatívny vplyv možno pozorovať vo forme vzniku autoritatívnych režimov a najmä mnohokrát nezmyselne stanovených štátnych hraníc. Vytýčené hranice medzi jednotlivými kolóniami totiž ignorovali kmeňové hranice a tiež etnické a jazykové rozdiely, čo možno oprávnene považovať za jednoznačne konfliktogénne dedičstvo kolonializmu, ktoré obzvlášť v Afrike až do súčasnosti predstavuje zdroj mnohých kmeňových a etnických konfliktov, ako napr. v Sudáne či Somálsku. Rovnako významný je i ekonomický aspekt kolonializmu ako príčiny zlyhania štátu, a to v podobe deformácie a znefunkčnenia jeho hospodárstva v dôsledku jednosmerného zamerania ekonomík, jednostranných obchodných väzieb, udržiavania zaostalosti sekundárneho a terciárneho sektora spôsobenej vnútenou funkciou odbytkiska hotových výrobkov a „surovinového prívesku“ ako aj v dôsledku zachovávaní „osobitných vzťahov“ medzi bývalými kolóniami a ich materskými krajinami. V súčasnosti môže mať v kontexte zlyhania štátu škodlivý vplyv politika neokolonializmu či už zo strany niektorých štátov alebo transnacionálnych korporácií, ktoré sledujú dosiahnutie vlastných cieľov na úkor blahobytu domáceho obyvateľstva a bez ohľadu na životné prostredie, ako napr. v Nigérii.

Za kľúčový determinant zlyhania je nutné považovať aj studenú vojnu. Politika veľmoci bola s cieľom získať spojencov v strategických oblastiach namierená na podporu režimov ochotných spolupracovať bez ohľadu na ich atribúty, čím sa v podstate umelo predlžovala ich životnosť. Ďalším aspektom boli vnútropolitické rozpory v jednotlivých formujúcich sa štátoch ohľadom ich komunistického alebo kapitalistického smerovania. Súhlasíme s názorom Carmenta, ktorý v tejto súvislosti zdôrazňuje, že mnohé štáty vo svete zlyhali, zlyhávajú alebo zlyhajú hlavne z dôvodu straty podpory jednej alebo oboch supervelmocí po páde Berlínskeho múra ako ich spojencov počas studenej vojny.⁴⁰ Michael Ignatieff takisto uvádza, že po studenej vojne získali masy obyvateľstva právo na sebaurčenie najkrutejším možným spôsobom tým, že boli ponechaní napospas, preto nie je prekvapujúce, že mnohé takéto štáty zlyhávajú.⁴¹ V mnohých prípadoch teda môžeme zlyhanie štátu považovať za následok stiahnutia ich podpory zo slabých štátov.

Ďalšou častou príčinou zlyhania štátu predstavuje nepriateľstvo vlád susediacich štátov vo vzťahu k režimu iného susedného štátu, resp. pôsobenie povstaleckých skupín so zámerom destabilizovať cieľový štát, a to nezávisle od poskytnutia podpory (dočasne) „hostiteľského“ štátu. Vzniknutá nestabilita môže mať za následok nadmerné vojenské výdavky, ktoré odčerpávajú zdroje využiteľné na zlepšenie životnej úrovne obyvateľstva, ako aj zlyhávajúce pri zabezpečovaní politických statkov. Príkladom je Afganistan v súvislosti s pôsobením teroristických skupín z Pakistanu alebo nestabilita v Sierra Leone vyvolaná Taylorovým režim v susednej Libérii v 90. rokoch 20. storočia rovnako i využitie Ugandy ako útočiska pre operácie Rwandského vlasteneckého frontu Tutsiov predchádzajúce invázii do Rwandy v roku 1990 alebo obdobné využitie Konžskej demokratickej republiky zo strany povstaleckých skupín Hutuov s cieľom destabilizovať Kagameho režim po genocíde v roku 1994.

Čo sa týka faktorov spojených s problematikou vládnutia, zlí lídri sú významným zdrojom zlyhania, pričom predmetom kritiky býva nezriedka patrimonializmus a prenasledovanie odporcov režimu. K lídrom najčastejšie obviňovaným zo zodpovednosti za zlyhanie štátu patrí napríklad Siad Barre v Somálsku.

Faktor nevhodných vládných opatrení v hospodárskej politike štátu predstavuje ďalší významný predpoklad pre jeho zlyhanie, a to najmä v spojitosti so zlým vládnutím. Výsledkom

⁴⁰ Carment, D. (2003): *Assessing State Failure: Implications for Theory and Policy*. In *Third World Quarterly*, 2003, roč. 24, č. 3, s. 407.

⁴¹ Ignatieff, M. (1993): *Blood and Belonging*. s. 8. Cit. podľa: *Ibid.*, s. 407.

môže byť masívne tlačenie nových peňazí, koncentrácia výlučne na sektory generujúce rýchly zisk, ako napr. ťažba nerastných surovín, a pod. Nevhodná štruktúra tvorby HDP a vysoká exportná závislosť následne determinujú značnú zraniteľnosť štátu voči externým ekonomickým šokom v podobe náhleho poklesu cien komodít na svetových trhoch. Vznikajú vážne ekonomické problémy, sociálne napätie a násilie, ktoré môžu viesť až k zlyhaniu. V danom kontexte je však žiaduce poukázať zároveň i na určitú rozporupnosť vplyvu donorov medzinárodnej pomoci a politiky otvorenosti rozvojových ekonomík presadzovanej Svetovou bankou a Medzinárodným menovým fondom, ktoré v niektorých prípadoch prispeli k prehĺbeniu politickej a ekonomickej nestability štátu a implicitne k jeho následnému zlyhaniu. Samotná nevhodná politická ekonómia však nemusí nevyhnutne generovať zlyhávajúce štáty.

Faktor vnútroštátnych bezpečnostných problémov je úzko prepojený so zvýšenou kriminalitou, dostupnosťou a šírením zbraní a ďalšími ilegálnymi aktivitami vnútroštátnych aktérov, ktorí sa usilujú získať moc, kontrolu nad formálnymi i neformálnymi trhmi a finančný prospech. Títo bývajú označovaní aj ako zhubní aktéri (z angl. „predatory actors“).⁴² Možno povedať, že stav zlyhania štátu im z naznačených dôvodov vyhovuje, čo vysvetľuje ich záujem na udržaní daného stavu.

Na záver analýzy uvedených faktorov zlyhania štátu teda možno súhlasiť s názorom P. D. Williama v tom, že napriek ich nepopierateľnému potenciálu zohrávať dôležitú úlohu v danom fenoméne je pre súčasný stav poznania naďalej príznačná určitá vágnosť vzhľadom na možnosť exaktnej predikcie tzv. kritických bodov zlyhania v konkrétnych prípadoch.⁴³

ZÁVER

Koncepcia zlyhávajúcich štátov vychádza z vestfálskeho ideálu a reaguje na výraznú neschopnosť niektorých štátov plniť svoje základné funkcie, čo sa najčastejšie definuje ako zlyhávanie pri kontrole štátneho územia a zabezpečovaní politických statkov. Pokiaľ však ide o analytickú hodnotu a objektivitu pojmu, býva niektorými autormi spochybňovaná a kritizovaná kvôli etnocentrizmu Západu, spolitizovaniu a demonizácii štátov s cieľom prípadnej intervencie a možnosti sledovať vlastné záujmy. Ale kontroverzie, ktoré sa s pojmom spájajú, nemenia nič na tom, že vo svete existujú slabé štáty s inou kvalitou a závažnejším rozsahom problémov ako aj súvisiacimi dôsledkami, na ktoré sa práve daná koncepcia snaží poukázať. V tomto kontexte je možné identifikovať špecifické znaky zlyhávajúcich štátov z historického, politicko-právneho, sociálneho, ekonomického i bezpečnostného hľadiska. V súvislosti s ekonomickým prístupom sme považovali za potrebné objasniť vzťah najmä medzi LDC a zlyhávajúcimi štátmi, keďže by sa mohlo zdať, že ide o zameniteľné kategórie. Ukázali sme však, že takéto tvrdenie je nepresné, resp. nesprávne, pretože aj medzi LDC sú štáty, ktoré napriek svojmu zraniteľnému postaveniu nezlyhávajú. Čo sa týka FSI ako pokusu o meranie zlyhania, jeho prínos možno vidieť minimálne v poskytnutí základného prehľadu štátov, ktoré možno s najväčšou pravdepodobnosťou pokladať za zlyhávajúce. V závere sme sa pokúsili identifikovať a opísať základné faktory, ktoré prispievajú k zlyhaniu štátu. Rozdelili sme ich na geopolitické faktory spojené najmä s koloniálnou minulosťou a neokolonializmom, studenou vojnou a nepriateľskou politikou susedných štátov alebo určitých skupín v nich, a na faktory späté s problematikou vládnutia vrátane zlých lídrov, zlej hospodárskej politiky

⁴² Williams, P. D. (2009): State Failure in Africa: Causes, Consequences and Responses. [Online.] In: pdfTOP.com, 2012. [cit. 04-27-2012]. s. 3. Dostupné na internete: <<http://www.pdfTOP.com/view/aHR0cDovL2VsbGlvdHQwZ3d1LmVkdS9hc3NldHMvZG9jcy9yZXNlYXJjaC93aWxsaWFtczA3LnBkZg==>>.

⁴³ Ibid.

a vnútroštátnych bezpečnostných problémov. Napriek tomu však predikcia kritických bodov zlyhania nie je zatiaľ možná.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. CARMENT, D. (2003): Assessing State Failure: Implications for Theory and Policy. In *Third World Quarterly*, 2003, roč. 24, č. 3, s. 407-427.
2. FUKUYAMA, F. (2004): *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. New York: Cornell University Press, 2004. 132 s. ISBN 080144923.
3. JACKSON, R. H. (1990): *Quasi – states: Sovereignty, international relations, and the Third World*. New York: Cambridge University Press, 1990. 225 s. ISBN 0-521-44783-6.
4. LIPKOVÁ, Ľ. a kol. (2005): *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava: Ekonóm, 2005. 296 s. ISBN 80-225-2100-0.
5. NEWMAN, E. (2009): Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World. In *Contemporary Security Policy*, 2009, roč. 30, č. 3, s. 421-443.
6. ROTBERG, R. I. (ed.). (2003): *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. Washington D. C.: Brookings Institution Press, 2003. 359 s. ISBN 0815775741.
7. ROTBERG, R. I. (ed.). (2004): *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton: Princeton University Press, 2004. 334 s. ISBN 0-691-11671-7.
8. SAMSON, I. (2004): Terminológia strategických doktrín: negativizácia nepriateľa. [Online.]. In *Euractiv*, 2004. [Citované 15.4.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/obrana-a-bezpecnost/analyza/terminologia-strategickych-doktrin-negativizacia-nepriateľa>>.
9. SUR, S. (2006): On “Failed States“. [Online.]. In: *France Diplomatie*, 2006. Dostupné na internete: <<http://www.diplomatie.gouv.fr/en/IMG/pdf/surgb.pdf>>.
10. ŠMÍD, T. - VAĎURA, V. (2009): Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států. In *Mezinárodní vztahy*, 2009, roč. 44, č. 2, s. 44-64.
11. The Failed States Index 2011. [Online.]. In: *Foreign Policy*, 2012. [Citované 26.4.2012.] Dostupné na internete: <http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/06/17/2011_failed_states_index_interactive_map_and_rankings>.
12. The Fund for Peace: The Failed States Index 2011. [Online.]. In: *Fund for Peace*, 2012. [Citované 15.4.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>>.
13. THE UN GENERAL ASSEMBLY: Resolution - World Summit Outcome 2005 A/RES/60/1. [Online.]. In: *United Nations*, 2012. [Citované 20.4.2012.] Dostupné na internete: <http://unstats.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Indicators/ares60_1_2005summit_eng.pdf>.
14. THÜRER, D. (1999): The “Failed State“ and International Law. [Online.]. In *International Review of the Red Cross*, 1999, č. 836, s. 731 – 761. Dostupné na internete: <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq6u.htm>>.
15. UN-OHRRLS: List of Least Developed Countries. [Online.]. In: *UNOHRRLS*, 2012. [Citované 26.4.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.unohrrls.org/en/ldc/25/>>.
16. WILLIAMS, P. D. (2009): *State Failure in Africa: Causes, Consequences and Responses* [online]. In: *pdftop.com*, 2012. [Citované 15.4.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.pdf-top.com/view/aHR0cDovL2VsbGlvdHQwZ3d1LmVkdS9hc3NldHMvZG9jcy9yZXNIYXJjaC93aWxsaWZtczA3LnBkZg==>>>.

17. ZARTMAN, W. I. (1995): Posing the Problem of State Collapse. In Zartman, W. I. (ed.). (1995): *Collapsed States: The Desintegration and Restoration of Legitimate Authority*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1995. 303 s. ISBN 1-55587-518-1.

KONTAKT

Ing. Viliam Pajtinka
Katedra medzinárodných politických vzťahov
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/B
85235 Bratislava
E-mail: viliam.pajtinka@euba.sk